

Toen het klokgelui verstilde... De roof van twee luidklokken van de Sint-Janskerk

Henny van Dolder-de Wit

Klokken behoren tot het onbetwiste culturele erfgoed van een land, stad of dorp. De geschiedenis heeft geleerd dat ze al vroeg een gewild object vormden om tijdens oorlogen te worden omgesmolten voor de vervaardiging van geschut en andere minder vredelievende doeleinden. Dat was in 1939 reden voor dr. Jan Kalf, directeur van de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg, om de nodige maatregelen te nemen. Hij liet alle klokken en carillons van kerkhistorische, oudheidkundige of artistieke waarde, daterend van voor het jaar 1700, voorzien van een letter M (monument). Bij elke klok of carillon behoorde een certificaat in vier talen, waarin vriend en vijand werd verzocht ze te sparen. Een dergelijk document hing tijdens de Tweede Wereldoorlog aan de muur in de torenopgang van de Sint-Janskerk en aan de toegangsdeur naar het orgel. Dit voorkwam niet dat in 1943 twee luidklokken uit de toren werden verwijderd en naar Duitsland afgevoerd.

Een van de luidklokken aan de voet van de toren. Foto: AHGG.

De koster luidt de noodklok

De maatregelen die genomen werden voor het geval dat er een oorlog uit zou breken, begonnen al vóór 1940. Een eerste brief om de Goudse Glazen in veiligheid te brengen bereikte het kerkbestuur van de Sint-Janskerk in april 1939. Een plan om een van de luidklokken van de kerk in dienst te stellen van een alarmsysteem was zelfs nog vroeger gedateerd: 1 oktober 1938. Zo keerde de aloude traditie om met klokgelui de burgers attent te maken op naderend gevaar, weer terug. In de brief verzocht de Luchtbeschermingsdienst Gouda, afdeling Waarschuwings- en

Alarmeringsdienst, aan de kerkvoogden 'of zij bereid zijn hieraan hun medewerking te verlenen als dit door den burgemeester noodzakelijk wordt geacht'. Gevraagd werd de naam op te geven van degene die de klok zou bedienen en het adres en telefoonnummer waarop hij zowel overdag als 's nachts bereikbaar was. De aangewezen persoon was in dit geval de koster van de kerk, C.A. Groenendal, Achter de Kerk 15, telefoonnummer 2684.

Instructie

De Instructie voor de Kerkbesturen luidde als volgt:
Artikel 1.

In tijden van spanning, in het algemeen wanneer dit door den Burgemeester wordt gevorderd, doen de kerkbesturen aan den commandant van de Luchtbeschermingsdienst opgave van naam en adres en eventueel telefoonnummer van

112

Uit N.H. Kerk te Gouda straat Achter de Kerk
 Provincie Zuid Holland, werd op heden Jan. Febr. '43 een bronzen klok
 verwijderd met een diameter van 118 cm en een gewicht van circa 1.000 kg.
 Deze klok werd gemerkt 11-22-A

I. A. Rüstungsinspektion
Niederlande

De Secretaris der Gemeente Gouda,
De Aannemer, P. J. MEULENBERG
 Caumerbeelaan 37
HEERLEN

113

Uit N.H. Kerk te Gouda straat Achter de Kerk
 Provincie Zuid Holland, werd op heden Jan. Febr. '43 een bronzen klok
 verwijderd met een diameter van 124 cm en een gewicht van circa 1.200 kg.
 Deze klok werd gemerkt 11-23-A

I. A. Rüstungsinspektion
Niederlande

De Secretaris der Gemeente Gouda,
De Aannemer, P. J. MEULENBERG
 Caumerbeelaan 37
HEERLEN

Het ontvangstbewijs met geschatte diameter en gewicht.

den door het bestuur aangewezen persoon, belast met de bediening van de kerkklok (luiddklok).

Artikel 2.

Na ontvangst van het sein 'LUCHTGEVAAR GEWEKEN', te geven door of vanwege den Commandant van den Luchtbeschermingsdienst, doet de persoon, belast met de bediening der luiddklok, deze gedurende langen tijd (5 minuten) in werking stellen.

Artikel 3.

De kerkklokken (luiddklokken) mogen ter voorkoming van valsch alarm en de gevolgen daarvan, voor geen andere doeleinden worden geluid dan voor het geven van het in artikel 2 bedoelde signaal.

Dat betekende dat er geen klokken meer geluid mochten worden voor de aanvang van kerkdiensten of bij begrafenissen.

Een vredesklok voor oorlogsdoeleinden

De vrees voor een oorlog werd in mei 1940 werkelijkheid en het gelui van de klokken verstomde. Er was hiervoor nog een reden: de Luchtbeschermingsdienst, die onder meer gevestigd was in het Waaggebouw, mocht niet gehinderd worden bij het signaleren van naderende vliegtuigen, wat toen nog 'op het gehoor' ging.

In 1943 ontving het kerkbestuur een brief van P.J. Meulenbergh te Heerlen met de mededeling dat op last van de Duitsers ('Rüstungsinspektion Niederlande') door hem op 20 en 21 januari twee luiddklokken uit de toren waren gehaald. Het betrof de doods-

De klokken die na de oorlog werden teruggevonden, waaronder de twee luiddklokken van de Sint-Janskerk. Vele waren zwaar beschadigd. Bij de illustratie staat heel toepasselijk: 'Das Ende vom Lied'. Fotokopie beschikbaar gesteld door Peter Kurpershoek.

De klok 'Gabriël' wordt uit de toren van het stadhuis verwijderd. Foto: SAHM.

klok, waarop staat te lezen: 'Laet het beduyd van myn geluyd u cleyn en groot, strecken vermaen - bereyd u zaan[m] - all totter doot'. Het opschrift kreeg in dit geval wel een heel bizarre betekenis. De andere was ironisch genoeg de vredesklok, met de woorden: 'Och mogt ick eens mit myn geschal, verkondiegen een oprechten frede over all'. Op 18 januari legde men nog gauw hun geluid op grammofoonplaten vast. Beide klokken waren in 1605 gegoten door de bekende klokkengieter Hendrick Weghewaert en dus van bijzonder grote historische waarde. Omdat de andere twee luidklokken tot het carillon behoorden mochten die blijven hangen. De klok 'Gabriël', die in de toren van het stadhuis hing, onderging eenzelfde lot.

Bijna 77.000 klokken kwamen niet meer terug

En zo belandden de Goudse klokken, voorzien van de merktekens 1-22-A en 11-23-A, in Hamburg. Op een hoop gesmeten wachtten ze op het ogenblik dat ze zouden worden omgesmolten tot oorlogstuig. Maar liefst 91.000 klokken uit geheel Europa werden in de haven van Hamburg bijeengebracht. Na de oorlog waren er slechts 14.100 over, sommige onherstelbaar beschadigd. Wonder boven wonder kwamen de klokken uit Gouda in 1946 ongeschonden tevoorschijn. Nadat de klepels van verzwaarde toppen waren voorzien om bewegen van de toren tijdens het luiden te voorkomen, werden ze weer op hun oorspronkelijke plaats opgehangen.

In november 1964 werden de vier luidklokken door de firma Eysbouts te Asten gedemonteerd en tussen 3 maart en 27 april aan een geheel nieuw vervaardigde klokkenstoel weer opgehangen. Iedere zondag klinkt het vertrouwde geluid over de stad, als teken dat in de Sint-Janskerk om 10.00 en 17.00 uur een eredienst wordt gehouden. Het luiden bij begrafenissen wordt zelden meer gevraagd. Het gebruik van de snellere begrafenisauto, die de stapvoets rijdende koets heeft verdrongen, is wellicht een van de redenen.